

TI

GEDİZ

MANİSA

G. A.

HALKEVİ DERGİSİ

Sayı
101 - 102

Cilt : 9

Ekim - Kasım - 947

YURT İÇİ KURUMSAL İZLENİM

GEDİZ

MANİSA

HALKEVİ DERGİSİ

1942
Sayı
101-102

GEDİZ

MANİSA

HALKEVİ DERGİSİ

Yazı İşleri Direktörü
Kemal Danişman

Sayı 101 - 102

EKİM
KASIM 947

İmtiyaz Sahibi
Vahit Armağan

BELEDİYE

Yazan : Şevkl Bırsel

Belediye kanunu 1 nci maddesinde, Belediyeyi şu suretle tarif ediyor. «Belediye Beldenin ve Belde sakinlerinin mahalli mahiyette medeni ihtiyaçlarını tanzim, ve tesviye ile mükellef hükmi bir şahsiyettir». Bu kanuna göre Belediye teşkili daima hükümetin rızasına bağlı değildir. Nufuzu ne miktar olursa olsun İl ve İlçe merkezlerinde ve nufuzu iki binden fazla olan yerlerde Belediye teşkili mecburidir. Bundan aşağı nufuzu olan yerlerde Belediye teşkili ihtiyardır. Bunlar köyde de olabilir.

Belde ve şehir idaresine (Komün) idaresi denir. Devlet hayatı ilk çağlarda Komünden başlamış, komün hüviyetle devlet şeklini aldıktan sonra da komün idaresi muhtelif istihaleler geçirdikten sonra da yine bir nüve yeni devletin içinde kalmıştır.

Bir arada yaşayan ve müşterek ihtiyaçları olan kimseler, müşterek hayatın ve müşterek ihtiyaçlarını temini için bir idare meydana getirmişlerdir ki: Bu Belde idaresidir. Görülüyorki Komün yani Belde idaresi tabii bir teşekküldür. İnsanların birlikte ve toplu halde muayyen bir sahada yaşamaları ve müşterek bir takım ihtiyaçlara malik olmaları ve bu ihtiyaçların başarılmaları zarureti Belde idaresini doğurmuştur. Bugünde Belde idaresini, böyle muayyen bir sahada yaşadıkları için müşterek bir takım ihtiyaçlara sahip olanların kendi vasıta ve

kudretiyle bu ihtiyaçlarını başarmaları için tesis edilen bir idaredir. Bu idare siyasi bir mevcudiyete ve istiklale sahip olmamakla beraber devlet içinde, devlet teşkilatından ayrı mustakil bir şahsiyete sahip bir uzviyettir. Osmanlı imparatorluğunda ilk zamanlarda Belediye teşkilatı yalnız İstanbulda yapılmıştır. Bu teşkilat bizde 1271 tarihinde ihdas edilen (Şehreminliği) ile başlar. Vilâyetlerde Belediye teşkilatı 1293 de başlamıştır. Demek oluyorki: Türkiyede Belediye teşkilatı, İstanbulda ve vilâyetlerde bu 93 kanunlarına istinat ettirilmiş, Birde Ankarada (Şehir Emaneti) teşkili hakkında ayrı bir mevzuat meriyet mevkiide konulmuş idi Nihayet 14/Nisan/1930 tarihinde en iyi esaslara dayanan ve ihtiyaçlara cevap veren bir belediye kanunu neşredildi.

Bu kanuna göre Belediyenin en esaslı vazife ve selâhiyetlerini gözden geçirelim.

Belediyelerin en esaslı vazifesi Beldenin ve Belde halkının sıhhat selâmet ve refahını temin, intizamını muhafaza etmektir. Bu itibarla umum için olan yerlerin temizliğini ve intizamını temin, yiyecek, içecek ve sıhate taallük eden diğer şeylerin, yerlerin murakaba, lokanta, birabane, otel ve saire gibi halkın yatıp kalkmasına, temizlenmesine ve eğlenmesine mahsus yerler ve buralarda satılan

LİDYA'NIN SONU

Yazan : Vehit Armağan

Alyat ölürken beş evlât bırakmıştı. İyonyen karisından dünyaya gelen oğlu Panteleon, Babasının ölümünden sonra kral tahtına oturabilmesi için, kendine bir kısım kuvvetli taraftar temin etmişti. Fakat Kariyen hareminden gelmiş olan Krezüs daha babası Alyatın sağlığında veliaht olarak kabul edilmiş bulunuyordu.

Alyatın ölümünden sonra kariyenler partisinin isteği ile kral mevkiine geçen Krezüs tahtına oturduğu sırada 35 yaşında idi. İlk icraat olarak kendisine muhalif olan İyonyen partilerini ortadan kaldırdı. Bundan sonra ilk taarruz ettiği şehir Efes idi. Şirasiyle ve muhtelif bahanelerle Yunan şehirlerine taarruz eden Krezüs nihayet Asyadaki tekmil Yudan beldelerini eline geçirerek vergiler toplamağa başladı. Bu suretle fetholunan ülkeler Lidya

şeylerin temizliğine, sağlamlığına dikkat etmek, bu gibi işletilmelerine ruhsat vermek, işliyeceği zamanları tayin etmek, salgın hastalıkların zuhuruna veya genişlemesine mani tedbirleri almak, ölümlerin muayenesini ve ölümün tesbiti ile uğraşmak ve ruhsatsız ölü gömülmesine mani olmak, hizmetçi süt nine gibi mustahdem ile meşgul olmak, Belediye sınırları içinde çalışan nakil vasıtalarının sağlamlığına ve emialığına nezaret etmek, şehrin su, elektrik ve saire gibi ihtiyaçlarını, imarını temin, fakirlere yardım, yangın ve saireye mani olmak veya söndürmek, nakil ve vasıtalarını temin etmek, tiyatro ve saire gibi sanatların inkişafına çalışmak, ihtikâra mani olmak ve buna mümassil bir çok vazifelerle mükelleftir.

Kanun, Belediyenin vazifelerini teferruatına kadar saydıktan sonra bunların bir kısmını her belediye için mecburi saymış ve diğer kısımlarını ise varidatının müsaadesine göre bazı belediyeler için mecburi, bazıları için de ihtiyarı addetmiştir. Mesela temizlik, yiyecek ve içeceğe dair şeylerin murakabası, otel, lokanta ve sairenin murakabası, salgın hastalıklar ve saire gibi, şeyler, bütün Belediyeler için mecburidir. Mezbahe, Hal inşası işleri belediyelerin varidatına göre mecburi tutmuştur. Bu vazifelerin ne yolda ve nasıl yapılacağını diğer yazımızda izah edelim.

İmparatorluğuna ilhak edilince hükümet merkezi olan Sart da zenginlik, refah en yüksek mertebeye varmış bulunuyordu.

O devrin tanınmış Yunan alimleri Sartı ziyarete geliyorlardı. Bu esnada Atinadan ayrılarak dünya seyahatine çıkan Solon evvela Mısır'a, sonra Kabrîsa ve oradanda Lidya'ya gelmişti. Krezüs Solonu sarayında ağırladı. Ona son derece misafir perverlik gösterdi. Bir kaç gün sonra Solona hazinelerini gösterdi. Âlim, Krezüsün azamet ve ihtişamını gördükten sonra Krezüs şöyle bir soru sordu:

— Siz İlim sevgisile dünyayı görmek, tanımak için seyahat ediyorsunuz. Sizin büyük bir Âlim ve ne derece görgülü olduğunuzu biliyorum. Şimdi bana söyleyiniz dünyada en mesut insan kimdir?

Solon hiç düşünmeden ve dalkavukluk etmeden biri, biri arkasına bir çok insan isimleri saydı. Kral sayılan isimlerin hiç birini kabul etmedi. Ve öfke ile Âlimin gözlerine bakıyordu. Bu defa Solon şöyle söyledi:

— Dünyanın en mesut insanı Atinalı Tellus'tur. Krezüs hayret ve hiddetle (Tellus neden bahtiyar imiş) diye bağırdı.

Solon cevaben:

— O insanların rahat dedikleri bir hayatın bezetini alarak yaşadı, iyi evlât yetiştirdi ve torunlarının büyüdüğünü görece kadar uzun ömür sürdü. Atınablarını giriştiği bir muharebede yuıttaşlarının imdadına yetişti, harbi kazandı ve savaş meydanında bir kahramana yakışacak surette can verdi. Dedi

Tellus'u misal göstererek Krezüse saadetin, bahtiyarlığın hususiyetlerini öğretmiş oluyordu. Kral Solona ikinci bir soru daha sordu.

— Tellus'una bahtiyar olduğuna söylüyorsun, ondan sonra dünyada en bahtiyar insan kim olabilirdi? Solon:

— İkiş de Argoslu olan Bito ile Cleobis kardeşler dedi. Çünkü: Bunlar mesabakalarda daima birinci gelen çevik ve sağlam vücutlu insanlardı. Birgün Argosta ilâhe Junon şerefine yapılan törene annelerini araba ile götürmeleri lazıma geldiği sırada arabayı çekecek olan öküzler tarladan zamanında

dönmediklerinden, boyunlarına boyunduruğu geçirdikleri gibi annelerinin bindiği arabayı bu iki genç uzun mesafeler aşarak tören yerine kadar getirdiler. Çekip getirdikleri arabayı orada hazır bulunan kalabalık halk önünde durdurdular. Herkez güçlü kuvvetli oğullara malik olan bahtiyar anayı uzun, uzun medhettiler. Anaları, kendisine şeref veren çocukları için ilâhenin önünde durarak yavrularına en yüksek saadet vermesi için yalvardı. Duadan sonra ilâheye kurbanlar sunuldu. Mukaddes ziyafetten sonra iki genci mabette uyuyor gördüler, fakat bir müddet sonra da ölü buldular. Argoslular bu iki genç adına heykeller yaparak Delfi mabedine takdim ettiler.

Solonun Argoslu gençlere ikinci dereceyi vermesi üzerine kral Krezüs tekrar öfkelenmişti. Fakat Solon haşmetli Lidya kralının hatırımını kırmak istemediğinden ona şöyle dedi:

— İnsan ölmedikçe, bahtlı veyahut bahtsız olduğunu söylemek doğru olmaz. Zira allah insana saadetin tadını tattırır, fakat o şimşek gibi bir çakar kaybolur. sonra tekrar karanlık başlar.

Son misalide dinleyen Krezüs ses çıkarmadı. O devirde Anadolu'yu hükümleri altına bulandıran Lidyalılarla Medyalılardı. Her iki devlet de anlaşmış oldukları için, daima zayıf devletleri ezmeğe bakarlardı. Lidyalıların emeli Anadoludaki Yunan müstemlekelerini ele geçirmek Medyalıların ise gözü Babil de idi.

Krezüs bu arada Anadoluda ve Yunanistanda bulunan mabetleri zenginleştirmeğe çalışırken İyonya kıyılarında yerleşmiş olan Yunanlılarada musallat olmağa başladı, fakat hürriyetlerini feda etmek istemiyen Yunanlılar kendisine karşı koymağa hazır olduklarını bildirdiler. O zaman Anadoluda Yunan beldelerine karşı savaş açıldı. Şirasiyle Efes İzmir zabtedildi. Bundan sonra Kiklad adalarını ele geçirmeği düşünen Krezüs, milletinin denizcilikte bir iş beceremeyeceğini anladı, fikrinden caydı. ve Anadoluda yaşayan milletleri birer, birer hakimiyeti altına aldı. Bu suretle Karadeniz ile Kızılırmak ve Akdeniz arasında bulunan memleketler Lidya devletine vergi vermeğe mecbur kaldılar.

Krezüs, tabii kaynaklarıyla zengin olan toprakları eline alınca, devrin en zengin kralı arasına girdi. «Krezüs gibi zengin» sözü büyük darımsal olarak Yunanlıların ağzında doluyordu.

Kızılırmakı aşabilmek serbestisini bulan Krezüs Perslerle savaşmağa karar verdi. Lakedemonyalılar,

Mısırlılar ve Babililer Perslerin İrani hükümleri altına almasından korktukları için bu savaşta Krezüsle birlik oldular. Krezüs böyle muazzam bir ittifakın riyasetinde bulunuyordu. (M. Ö. 545)

Krezüs taarruz hareketi hazırlıkları ile meşgul iken Kirus savaşı haber aldı. Daha evvel davranarak Krezüsü baskına uğrattı ise de muvaffak olmadı.

Krezüs, Kirusu üç aylık bir mütareke istemeğe mecbur etti. Fakat bu seferde tali Krezüse yüz çevirdi. Kirus Anadoluda propagandalar yaparak İyonları, Lidyalılar aleyhine teşvike çalıştı ise de İyonvalılar, Perslerden kendilerine gelecek zararları düşünerek Kirusun tekliflerini kabul etmediler.

Savaş tekrar başladığı zaman Lidyalıların orduları Kızılırmakın gerisine çekilmek zorunda kaldılar. Kış mevsiminin yaklaşması Krezüsü şaşırttı, harp artık sona erdi, dendi.

Menfaatları olan Mısır, Babil ve Yunanistandaki orduları ilerde topluyarak baharda tekrar savaşa başlamak üzere elindeki askerinin büyük bir kısmını terhis etti. Persler Kapadokya'da kışlamak mecburiyetindedir diyordu. Halbuki Lidyalıların bütün planlarını keşfeden Kirus, kışım şiddetine aldırış etmedi ve Kızılırmakı geçerek olanca süratle Sart üzerine doğru yürüdü.

Hazırlıksız bulunan Krezüs, durumun vehameti karşısında süratle askerini topladı. öne atlı askerini sürmek suretiyle mukarebe meydanına çıktı, isede Kirusun develerinin ön safta bulunuan Lidya süvaresinin hücumunu akamete uğrattı. Atlar develere alışık olmadığından deve kokusundan ürktü, hücum şöyle dursun, dağılıverdiler.

Gediz kıyısındaki ikinci mağlubiyetten sonra Krezüs için yapılacak bir tek çare kalmıştı. O da gerileyerek Sart'a gelip kapanmak. Kirus ordusu Sart'a geldi. Fakat Sart kalelerini zabetmek kolay bir iş değildi, kaleyi almak için çok emek sarf ediyordu, bir türlü muvaffak olamıyordu. Bir gün garip bir hadise oldu. Kale üstünde bulunan Lidya askerlerinden birisi aşağı bakarken başından kasketi süllerden aşağı yuvarlandı, asker şapkasını almak üzere kaleden aşağı inip tekrar yukarı çıktığı sırada bir iran askeri tarafından takip edildi ve kaleye girilecek yol ve kapı keşfedilmiş oldu. Persler için artık zafer kazanılmış demektir. Nitekim aynı yoldan sürü geçtiler, ondört gün mukavemet eden Sart şehri nihayet bu suretle yani bir Lidya askerinin bu şekilde işlediği hata neticesi olarak

GÜRNEYİT KALESİ

Yazan
Dr. Nihad Nuri Yörükoğlu

Demirci'nin Alağaç köyüne 15 dakika mesafede Gürneyit ismile anılan tepenin 100 metreye varan zirvesinde 300 dönüm genişliğinde bir düzlük görülür. Simal, garb ve cenub kısmında oldukça, şark tarafında da dim dik bir çevreye malik tepenin düzlüğünü çeviren kayalıklar buraya tabii bir kale mazarası verir. Düzlüğe çıkmak imkanı veren üç medhal bu gün halk arasında 1,2 ve 3 üncü kapılar ismini alır.

Sahanın cenup kısmındaki bir bina enkazile bu ankeş etrafında halk tarafından kazan ismi verilen kayalara oyulmuş gayet muetazam küpler görülür.

Düzlük üzerinde hiç bir suyun bulunmaması ve halen pek çoğu çalıklar arasında örtölmüş bulunan 100 e yakın küpünde bina enkazı etrafında toplanmış olması bunların vaktile su deposu olarak istimal maksadile yapılmış oldukları hissini verir.

Gürneyit tepesi üzerinde, umum nezdinde tarihi bir kıymet izafe edilen ve Gürneyit kalesi ismi verilen bina enkazile küplerden başka bir şey gö-

sukut etti.

Artık Krözüs için hiç bir kurtuluş çaresi kalmamıştı. O ihtişamlı sarayına ateş verdi. Kargaşalık arasında kendisi de bir İran askerinin kılıcı ile ölmek üzere iken Kirus gördü, askere; «Krözüsü bana sağ getir» emrini verdi.

Krözüs, Kirusun huzurna getirildiği vakit idama mahkûm edildi. Derhal odunlar atışlandırıldı ve haddbaht kiral odunlar üzerine oturtuldu. Bu esnada hazin, hazin düşünen Krözüsün aklına Solon.. Solon.. Solon.. Bu sözlerin sebebini merak eden Kirus ona sordu. Krözüs Solonun alimane sözlerini anlatınca, Kirus kendi hayatının da sonunu düşünerek Krözüsü yakmaktan vaz geçti.

Dünyanın bütün servetleri içine gönülerek yaşamış olan Krözüs nihayet Kirusa esir olmakla beraber onun en yakın dostları arasına girdi. Sartilılar İran baskısına karşı koymak istediler ise de nihayet güzel şehirlerinin Yunan ve İran muharebeleri arasında ateşler içinde yanarak kül olduğunu gördüler.

rülmez.

Teperin cenubu garbi-ini teşkil eden dik yarım orta kısımlarındaki kayalar içerisine oyulmuş ve oda halindeki boşluklarda kayalara yapılmış renkli resimlerin görülmesi işi hayli bir külfete vabestedir.

Gürneyit tepesindeki düzlükten Alağaç istikametine bakılınca, oldukça geniş bir arazinin derece kadar uzandığı görülür.

Çift sürmek, temel kazmak veya sair sebeblerle bu geniş arazi üzerinde yapılmış kazılarda, taştan oyulmuş lahidler, topraktan mamul bardak ve emsali, adını başına rastlanan madeni meskukat bunların vaktile meskun bir yer olduğunun açık delillerini teşkil eder.

Dikili taş ismile anılan yerinde bir şehir bina besite alâkedar olduğuna muhakkak nazarıle bakmak mümkündür.

Tarihi bir kıymet izafe edilerek civarında geniş bir şöret temin eden Gürneyit tepesinden ziyade Alağaç ve civarının tarihi değer taşıdığı muhakkaktır.

Tabii bir kaleden ibaret bulunan Gürneyit tepesinin Alağaç sakinleri için müdafaa yeri olarak düşman hücumlarına karşı sığınmak gibi kullanıldığı tahmin edilebilir. Mevud su depolarının muhasaralara karşı istimal edildiği, bina enkazında şehrin beyine ait bulunduğu varidî hatırdır.

Civarla yapılacak esatir ve fenni kazıların bir çok mühim hususları aydınlatması mümkündür.

A T O M

II

Derleyen : Kemal Danişman

Atom üzerine epeyce konuştuğumuz şimdi öyle zannediyoruz ki, atomun büyüklüğü hakkında merak tasınız birazda buna bakalım :

Eğer bir atomun çapını yaklaşık olarak bir angström yani, milimetrenin on milyonda biri kadarlık dersem bu rakam belki sizi tatmin etmeyecektir. O halde şu bir kuruşa bakınız: Eğer ben on milyon atomu yan yana dizesem işte ancak şu kuruş kalınlığını elde edebileceğim ve yine bir nişan yüzüğünün içini atomlarla doldurmak istersem 25 milyar kere milyar atom tedarik etmek gerekecektir. Şimdide milyar kere milyardan bahsediyorum ve belki bunu tasavvurda güçlük çekeceksiniz. O halde sizlere şöyle söyleyeyim :

İsanın doğduğundan 46 sene sonra bir ecdadımızdan 25 milyar kere milyar lira bir servetimiz olsaydı ve bu ecdadımız sanyede 4 7 milyon lira bir israf yapsaydı, servetimiz şu anda henüz tükenmiş olacaktı!

Bu misallerden kolaylıkla anhyabiliyoruz ki atom dediğimiz şu küçük varlıklar bugün en kuvvetli mikroskoplarla dahi görülemezler. ve eğer atomu bir pire büyüklüğünde farzederseniz, bu günkü mikroskoplarda görülen en küçük varlığın bir çoban köpeği kadar olması icap edecektir.

O zaman için maddenin, bu sonderece küçük yapıtaşları, olan atomları ebedi ve imha edilemez zannediyorlardı. Buna at Lavoisier: «Hiç bir şey kaybolmaz ve hiç bir şey yoktan varolamaz» demiştir.

Bu atom dediğimiz parçacıklar kah şunu kah banunla birleşerek kâinat içinde gezerler. Bu oksijen atomu dün bir karbon atomu ile evli idi, ve CO₂ molekülü teşkil ediyordu. Bu gün ondan ayrılarak hidrojen atomuyla birleşti ve bir su molekülü meydana getirdi. Bu su yarın bir demir üzerine düşecek, oksijen atomu demirle birleşecek ve demir oksidi meydana getirecektir ve böylece bu hadiseler kâinat içinde devredip duracaklardır.

Enerji içinde aynı şeyler düşünülmemekte idi. Deniliyordu ki; Tabiat mahdut bir enerjiye maliktir ve bu enerji atomdan atoma geçerek devredip devam eder. Fakat bundan pek az sonraki hadiseler bu ipotez ve teorileri tamamiyle ortadan kaldırdı.

Böylece; bu günün tanıdığımız Atom sırları yavaş yavaş çözülüyor ve atom bilgi dünyamızın sahnesine çıkıyordu.

Bu olaylar sırasıyla şöyle yürüdü ve gelişti.

1869 da Alman Fizikçisi Hittorf; içinde seyreltilmiş bir gaz bulunan tüpten elektrik şerresi geçirmeye düşündü. 1870 da VWilliam Crookes bu tecrübeyi «British Association» da tekrarladı. Bu tecrübeye elektrotların birinde (Katod) bir nevi ışık yayıldığını ve bu elektrod karşısındaki cam boru cidarının «Flüoresans» hale geldiği hayretle müşahade edildi. Katoddan çıkan bu ışık demeti bir mıknatısla saptırılıbiliyordu.

Crookes bunu maddenin yeni bir halidir diye düşündü. Az basınçla, seyreltilmiş olan gaz, şiddetli elektrik tesiriyle bu hale geldiğini zannediyordu ve buna maddenin 4 cü hali olarak «Radiant» adını verdi.

BULDAN

Güneş girup edince akşamları
Tatlı bir hülya sarar insanları.
Ve aynı haleti ruhiye içinde biter gece
Sabahleyin başlar hayat denen bilmece
Çünkü hayat çalışmaktan ibarettir

itikadınca

**

Ekmek kokusuyla dolu musiki dökülür
tezgâhlarından
İyi insanlar şehridir Buldan.
Bilmem hiç orasını gidip gördünüz mü siz.
Tatlı suları, serin gölgeleriyle eşsiz
Bir kazadır Buldan batı boyunca...

Ahmet KÜEY

MAVNACI

Yazan : Galip TUNA

Haftada bir vapur uğrağı olan iskelemize yeni gelmişti. Pejmürde kıyafetli, iri yarı bir adamdı. Geniş omuzları ve kalın ensesiyle bir pehlivana benziyordu. Başında hapishane işi örme, püsküllü bir külâh, sırtında iri pazularını açıkta bırakan kısa kollu kirli bir denizci fanilesi ve ayaklarında basık ökçeli yemeniler vardı. Pek çok ızdırıp çekmiş bir insanın donuk bakışlarıyla dolu çukura kaçmış gözleri dalgın ve manalı idiler. Cesaret ve metanet ifade eden kartalvarı burnu ve şakağın dan başyarak çenesine kadar uzanan eski bir yarının ismi yarı yarıya örten gür sakalları yüzüne korkunç ve heybetli bir mana verirdi. Geldiğinin üçüncü günü idiki beş yaşlarında görünen çocuğuyla beraber limanın garbındaki kayalıkların arkasında bulunan bir kulübeye yerleştiler. Görünürde bu çocuktan başka kimse yoktu.

Manavcı o günden sonra her sabah çocuğuyla beraber limana gelir, liman dairesinin kabanındaki büyük telli kavağın altında bulunan peykede hiç konuşmadan saatlerce oturur denizi seyrederdiler. Manavcı daima dalgındı; oturdukları peykeden baba oğul ufukların ötesindeki sabit bir noktaya dalarlar, beklediği gelmemiş insanların hüznü bakışlarıyla bir türü oradan ayrılmak istemezlerdi.

Manavcı herkez için bir muamma idi. Daha ilk geldiği gündenberi kimseyle konuşmamış kimseye ahablık etmemişti. Bu esrarengiz adamın ismini dahi bilen yoktu. Herkes kendisinden çekinerek bahseder, kimisi nereden geldiği belirsiz bir haydut, kimisi de, hapishaneden kaçmış bir mahkûm derdi. Fakat hakikatte manavcının kim olduğunu nereden geldiğini kimse bilmiyordu. O, rüzgârlı bir havada bir akşam üzeri sandalı andıran küçük mavnasıle limana girivermişti.

Günler birer birer geçti; manavcı küçük iskeleminin daimi sakinleri arasına girdiği halde kimse ona alışmadı. O herkezin gözünde daima bir muamma olarak kalmakta devam ediyordu. İlk geldiği günlerde olduğu gibi kimse ile konuşmuyor kimse ile ahablık etmiyor, iskeleminin küçük çardaklı kahvesine dahi gelip oturmuyordu. Bir kaç

kişi kendisiyle ahablık yapmak için selâm verip konuşmak istemişlerse de o, verilen selâma karşılık bir baş hareketiyle mukabete ettikten sonra çocuğuyla beraber kalkıp uzaklaşmıştı. Bu vak'adın sonra artık kimse ona ne selâm verdi, ne de yemine yaklaştı. O yine her zamanki gibi kulübesinden çıkıp çocuğuyla beraber limana geliyor, ta kavağın altındaki peykede saatlerce oturduktan sonra kalkıp gidiyordu. Bazı günler limandaki tahta iskelemin ucunda bağlı küçük mavnasına bir orada ötlayla yahut serpmeyele balık tutardı. Çocuğundan bir lâhza dahi ayrılmıyor, daima onun beraber geziyor, her gittiği yere onu da götürüyordu. Bazan attığı serpmesine pek fazla balık düşerdi. Usta bir denizci olduğundan çok balık çıkarırdı. Böyle zamanlarda küteye doldurduğu balıkları sırtlayıp liman dairesinin arkasındaki küçük bahçeye kadar çalışan iskelenin emektar kundura tamircisi Ali dayıya getirirdi. İlk günü manavcının bu hareketinden bir şey anlamayan Ali dayı «Bunlar ne olacak» diye sorduğu vakit manavcı hiç cevap vermemiş balıkları yerdeki çuvalın üzerine boşalttıktan sonra kapıdan çıkarken herkesin dilinde deşan kalın ve gür sesiyle «Bunlar senin olsun» deyip uzaklaşmıştı.

Temmuz ortalarında bir gündü. Deniz taraftan hafif hafif bir rüzgâr esiyor mis gibi yosun kokuları getiriyordu. Batmak üzere olan güneşin son ışıkları limanı kızıl bir renge bürümüşü. Hırslı rengeyle insanı büyüleyen bu güzel manzaryı daha iyi seyredebilmek için tahta iskelemin zerinde yürümeye başladım. Görünürde mayın ile oğlundan başka kimsecikler yoktu. Baba oğul iskelemin üzerine oturup ayaklarını denize sarmışlar mahut nazarlarla batmak üzere olan güneşi seyrediyorlardı. Ağır ağır yanlarına yaklaşmışken Beni görünce hiç kimildamadılar. Üç dört metre kadar yakınlarına sokularak bende onlar gibi iskelemin üzerine oturdum ve ayaklarımı sarkıtı. Uzun müddet bu şekilde hiç konuşmadan oturdum. Bir ara ben bir şey söylemiş olmak için «Güneş ne kadar güzel» dedim. O hiç cevap vermedi.

dece yüzüne bakmakla iktifa etti; Fakat kalkıp gitmedide. Bu hal bana biraz ümit vermeyele beraber başka bir şey söylemeye de cesaret edemiyordum. Onu kaçırmak korkusuyla konuşmaksızın bekledim. Bir şey daha söyleyecek olursam belki de kalkıp gidiverirdi. O akşam geç vakte kadar orada oturduk. Nihayet saat on birde doğru manavcıyla oğul kalktılar; giderlerken manavcı bana dönererek «Allahısmarladık» dedi. Bu hareketi bana cesaret vermişti; derhal fırsattan istifade ettim. ve «Yarın balığa çıkacakmısınız?» diye sordum. Manavcı durdu ve gür sesiyle «Allah kısmet ederse» dedi. «Bana da iyilerinden bir buçuk kilo kadar ayırmısın? Ben acentanın bitişindeki beyaz badanalı evde oturuyorum.»

«Hayhay bayım hayırlısıyla bir yarın olsun da»

Daha fazla konuşamadık manavcıyla oğul uzaklaştilar.

Ertesi günü küçük bir sepet içersinde üç kilo kadar barbunya getirdi. Para vermek için cüzdanını çıkarırken o sert bir el hareketle parayı reddetti. «Buyurun bari bir kahve için» Kısa bir tereddüden sonra oğluyla beraber içeri girdiler. Evimin küçük bahçesindeki çardağın altında oturduk; kahvelerimizi içerken o yine her zamanki gibi hiç konuşmuyordu. Bir ara küçük oğlum sermet yanımıza geldi. Ben manavcının oğluna dönererek «kardeşimle beraber oynamazmısın yavrum» dedim. Çocuk sıkılgan bakışlarla babasının yüzüne baktı, baba oğul kısa bir an bakıştilar. Nihayet manavcı «Haydi arkadaşınla oynayın oğlum Mehmet yalnız kumsaldan ayrılmayın.»

İki çocuk uzaklaştıktan sonra manavcı derin derin içini çaktı; bir şeyler söyleceğini anlıyordum. Cesaret vermek için «oğlunuz ne kadar terbiyeli» dedim. O iri ellerile tuttuğu piposunu ağzına götürerek derin bir nefes aldıktan sonra «Hayatta ondan başka kimsem yok beyim dedi. Anam babam, kardeşim, arkadaşım herşeyim bu çocuk. Yalnız onun için yaşıyorum, yalnız onun için yaşamak lüzumunu hissediyorum.»

Ben hiç konuşmadan onu dinliyordum. İçini dökmek ihtiyacıyla çırpındığını anlamıştım. O gür sesiyle devam devam etti. «Bundan tam onbeş sene evvelde (K.) limanında yine böyle manavcıydım. Genç ve güzel karımın sahildeki küçük evimizde çok mes'uttuk. O vakit işlerim de iyi gidiyor, güzel para kazanıyordum. Fakat hayat bu hiç belli olmuyor.

Ben bir kaç sene geçince işler kesatlaşmağa başladı. Harp çıktı. Haftada iki üç kere vapur ugrarken iskelemize bir motör bile gelmez oldu. Bu uzun zaman böyle devam etti. İşsizlik, açlık ve sefalet bütün iskeleyi kaplamıştı. Herkez aç herkez işsiz herkez fakirdi. İşte tam o sıralarda bu çocuğum dün yaya geldi. Binbir meşakkat ve zorluklarla karıma ve ona bakmağa çalışıyordum. Fakat sefalet bizi o kadar sarmıştı ki kuru bir ekmek parçasını bulabilmek için gece gündüz didiniyordum. Çok geçmeden karım gıdasızlıktan hasta olunca onlara bakabilmek için çalışamaz oldum. Mehmet de bakımsız olduğu için pek sıkı ve hastalıklıydı. Uzun zaman hasta yatan karım günden güne daha ziyade kötüleşiyordu. Nihayet bir yaz akşamı hayata gözlerini yumdu. Bütün gayretlerime rağmen onu kurtaramamıştım. Karımın ölümü beni çok sarstı, çünkü onu çok severdim. O gün herşeyden habersiz kumsalda oynayan Mehmedi komşular evlerine götürdüler. Ertesi günü geldiği vakit ilk işi annesini aramak oldu (Annenin g-zmeğe gitti Mehmet bir kaç gün gelmeyecek. Oradan bize neler getirecek bilersen, oyuncaklar şekerler)

O günden sonra Mehmet annesini bekledi durdu. Her gün akşam olunca «Baba annem gelmeyecek mi?» diye sorardı. Bir gün geldiki çocukcağız «ben annemi isterim» diye tutturdu. Teskin etmeğe çalıştımsada muvaffak olamadım. Nihayet «Bizde annenin yanına gidelim oğlum Mehmet» diye onu yanıma alıp manamızla yola çıktık. Bir çok yerlerde aylarca kaldık. Her gittiğimiz yerde «Annem burada mı baba» diye bana sorup duruyor. Buraya geldiğimiz gün de mütemadiyen aynı sualı sordu durdu. Ona «Annen vapurla gelecek oğlum» diyorum ve bunun için hergün telli kavağın altında oturup annesini getirecek olan vapuru bekliyoruz...»

Manavcı sözünün burasına gelince sustu ve dolu dolu olan gözlerini kumsalda oynayan çocuğuna dikerek öylece kaldı. Bir kaç damla yaş yanaklarından aşağıya süzülerek sakallarının üzerine yavarlandırlar manavcının hikyesi burada bitmişti.

Bir hafta sonra baba oğul küçük mavnalarına binerek Mehmedin annesini aramak üzere başka limanlara doğru yola çıktılar. Kendilerini uğurladıktan sonra eski mavna gözden kayboluncaya kadar sahilden ayrılmadım. Yine geldikleri gibi bir akşam üzeri gitmişlerdi. Yosun kokulu bir deniz rüzgârı hafif hafif esiyor, batmak üzere olan güneşin son ışıkları limanı kızıl bir renge boyuyordu.

Galip Tuna

Hacı Şabanoglu Hasan Ağa türküsü

Yazan:
M. Çağatay ULUÇAY

18. ci yüz yılda; Saruhan sancağının kazalarında ve hatta önemli nahiyelerinde; bir takım âyanlar türememişti. Sancağın ünlü âyanları: Manisa merkezinde Karaosmanoğulları, Akhisar'da Hacı Şabanogulları, Turgutluda Seyfi oğulları, Borlu'da Şeyh oğulları, Adala'da Köseoğulları v.s. idi. Âyanlar, birbirleri ile; çeşitli mes'elelerden çarpıştıkları gibi, bilhassa bölgenin baş âyanı olan Karaosmanoğulları ile de savaşıyorlardı. Bu mücadeleler çok zaman, bir çok insan kanının akmasına, bir sürü ev ve hatta köylerin sönmesine vesile olurlardı.

Hükümetin resmi arşivlerinde, bu mücadelenin şekillerini, sebep ve neticelerini aydınlatacak bir çok vesika bulunduğu gibi, onları tamamlar veya olayı bize bildirir durumda rivayet, ağıt, türküler de mevcuttur. İşte Hacı Şabanoglu Hasan ağa türküsü onlardan biridir.

Bu türkünün yazılmasına sebep Hacı Şabanogullarından Hasan ağanın öldürülmesidir. 18. nevi yüz yıl Karaosmanoğullarının Manisamın idaresini ele geçirdikleri asırdır. Karaosman oğullarının konakları ve önemli tahassun yerleri «Yaya köy» olduğundan, bu köyün burnunun dibinde bulunan Akhisar kazasında ele geçirmek istediler. Halbuki Akhisar Voyvodası, o sıralarda Hacı Şabanoglu Mehmet ağa idi. Bu yüzden iki aile arasında düşmanlık girdi. ve birbirleriyle mücadeleye başladılar: bu mücadele yüzlerce yıl sürdü. 1755 Karaosmanoğlu Hacı Mustafa ağanın başının kesilmesi emlakinin zaptedilmesi, kardeş ve oğullarının yakalanmasında Hacı Şabanoglu Mehmet ağanın büyük yardımları oldu. ondan dolayı, aynı sene, Manisa mütesellimi bile oldu, fakat halkın şikayeti üzerine, tekrar memleketi olan Akhisar'a döndü ve ölünceye kadar oranın voyvadalığını yaptı.

Bu hadiseden sonra Karaosmanoğullarının, Hacı Şabanogullarına karşı düşmanlıkları bir kat daha arttı. Nihayet 1183 H. 1769 M. yılında Hacı Şabanoglu Mehmet ağa öldü. Karaosmanoğullarından Hacı Ahmet ağa (Hacı Mustafa ağanın oğludur.) bu ölümden istifade ederek, Akhisar voyvadası olmak sevdasına düştü. Halbuki Hacı Şabanoglu Şaban ve kardeşi Ali ağa, ölen babaları

yerine kazanın idaresini ellerine almışlardı. Şaban Ağa resmen Akhisar voyvadası olmuştu.

Karaosmanoğlu Hacı Ahmet ağa, ka za dahilindeki Hacı Şabanogullarının düşmanlarını ve bilhassa utema sınıfı ile kadı naibini ele geçirerek, ilam ve mahzarlar tanzim ettirdi. Gelen mübaşirleri kandırdı; bu suretle Hacı Ahmet ağa bir aralık, Akhisar voyvadalığını ele geçirmeye muvaffak oldu. Voyvadalıktan atılan Hacı Şabanoglu da Karaosmanoğlu aleyhine düzenlettirdiği mahzarları ve Karaosmanoğullarının suçlu olduklarını gösteren mazbataları taraftarlarına tanzim ettirerek yukarıya sundu: Aydın muhassibi vekili olan Cihanzade Mustafa Ağa'da, Hacı Şabanogulların tarafını tuttuğundan, Karaosmanoğlu Hacı Ahmet ağa voyvadalıktan ayrıldı, tekrar Hacı Şabanoglu Şaban ağa Akhisar voyvadası oldu.

Buraya kadar verilen bilgi, Manisa mahkemesi'ne sicilleri ile Başbakanlık arşivinden kopya ettiğimiz vesikalardan çıkarılmıştır. 1769 tarihinden sonra aileler arasında ne gibi mücadeleler olmuştur. Lunları aydınlatan belgeler, maalesef sicillerde yoktur. Fakat yazacağımız türkü, aile arasındaki mücadelenin devam ettiğini ve Hacı Şabanoglu Şaban ağanın oğullarını bize bildirmesi itibariyle tarihi önemi haizdir.

Hacı Şaban oğlu Şaban ağanın kaç tarihinde öldüğünü tesbit edemedik. Burada sebebi Manisa sicillerine tereke ve muhalefatlarının yazılmayıp, bu aile mezar taşlarının; bu güne kadar muhafaza edilemiyerek kayıp olmasıdır.

Bu türküden, ölen Şaban ağanın Hasan ve İbrahim ağa adlarında iki oğlu olduğunu, ölen Şaban ağa yerine Hasan ağanın genç yaşta voyvada olduğunu anlayabiliyoruz. Genç yaşta diyorum çünkü Türkünün muhtelif yerinde oğlanı sünet etmeden, kız gelin etmeden kelimeleri geçiyor.

Türkü de kaç tarihinde vak'anin olduğunu gösterir bir tarih olmadığı gibi, kimin yazdığına ve kaç tarihinde yazıldığına dairde işaret yoktur. Bu türkü, Akhisarlı bir zatta bulunan mecmuade meclisi ümumi azası Mehmed Müderrisoğlu tarafından kopya edilerek, bana verildi. Uzun yıllar

dır Akhisar tarihi ve çevresi eserleri ve şahsiyetleri üzerinde çalışan Müderrisoğluna, bu lütfinden dolayı teşekkür ederim.

Türküdeki bazı izlere dayanarak, Hasan ağanın, Yayaköyünde, Hacı Ahmet ağanın adamları tarafından öldürüldüğünü tahmin ediyoruz. Bu vadede amcası Ali Ağa da Hacı Ahmet ağaya yardımcı etmiştir. Bilhassa Ali ağanın Ahmet ağa ile birleştiği gösteren iki yerde belirti vardır. Luna mukabil Pergama voyvadası Hacı Ömer ağanın da Hasan'ı koruduğu, türküden anlaşılabilir.

Hasan ağanın kaç tarihinde, hangi sebepten öldürüldüğünü, kesin olarak söylemeye imkân yok. Yalnız yanı türküde Hacı Şabanoglu'nun bir oda yaptırdığı ve içinde çok az oturduğundan bahsediliyor. Akhisarlı bir şair, Hacı Şabanoglu'nun konağını 1194 H. Tarihinde yaptırdığını başka bir Şirde düşürdüğüne göre eğer «Konak» ile «Oda» aynı manaya alırsa vak'anın 1191 senesinde olması muhtemeldir. Bu tarihlerde olmasını te'yt eden bir diğer sebep de, türküde adı geçen Karaosmanoğlu Ahmet ağanın bu tarihlerde (1187 - 1208 H.) Manisa mütesellimi oluşudur.

Âyanlar tarihi için oldukça önemli olan bir türküyü sunarken edebi kıymetinin değerlendirilmesini de edebiyatçılarımıza bırakıyorum. Türkü aynen sunulmuştur. Boş bırakılan yerler aslında boştur.

TÜRKi-i HASAN AĞA

Varın bakın benim bacam tütermi
Bağında bahçemde bülbül ötermi.
Bir İbrahim ağam yerim tutar mı
Gitti gençlik elden der Hasan Ağa
Kaldı yetimlerin der Hasan' Ağa
Kaldı kuzuların der Halil Ağa (1)

Şu dünyada bir murada ermedim.
Yaptığım odamda safa sürmedim.
Ben yavrumu düğün edüp görmedim.
Gitti

Odalar yaptırdım bir uçtan uca
İçinde yatmadım üç gün üç gece
Elimde ermedi eğri kılıca
Gitti

Hasan ağa ider nedir suçumuz.
Vademiz gelmeden gitti gücümüz.
Eskici oğlu Mehmet Ali üçümüz
Kaldık habisler der. Hasan Ağa

Koyunlarım ağıllarda dolaşır.
Seymenlerim kuzu gibi meleşir
Dostlarım ağlaşır düşman gülüşür.
Gitti

Hasan Ağa seni sürgün ettiler
Oğlunu kızını hasrettiler
Haftasına vama dan çellât ettiler
Gitti

Evmin önünde havuz taşları
Gözümde akıttım kanlı yaşları
Ali amcam Muzuların başları
Gitti

Büyük küçüklü körpe kuzular
Yürekte yaresi vardır sızlar
Fetişimde babasını özüler
Babasına dayanamıyan Fetişim. (2)

Odanın yaygısının kaldırmaları
Gelen İlvendi (3) döndürmesinler
Akser (4) Agası öldü demesinler
Gitti

Ziba kadın ider yola düzeyin
İki yavrumu yanına alayın (5)
Ağam sağ deyene canım vireyin (6)
Gitti

Osmanoğlu (7) güler imiş yüzüme
Ali amcam düşer imiş izine

- (1) - Her kıt'anın sonunda, sondan üç mısra tekrar edilmektedir.
- (2) - Gitti yerine bu mısra yazılı
- (3) - Müsafir
- (4) - Akhisar'a halk Akser der.
- (5) - Alayım
- (6) - Vereyim
- (7) - Karaosmanoğullarına böyle de denir.

Halalarım lâyıkmıdır bu size
Gitti

Hasan ağa gider ardı develi
Kır atın üstünde kolu (okunamadı)
Yani hamaylılı nazar dualı
Gitti

Koyumudur şu Akser'in basması
Tükendimi kurşun ile saçması
Armı geldi Hasan ağam kaçması
Gitti

Akser'e girmeğe kalmadı yüzüm
Bu imiş alınma yazılan yazım
A benim Fetişim eksikli Kızım
Gitti

Üst yanıma baktım bir yelek kaya
Art yanıma baktım yerde bir kal'a
Yetiş imdadıma Hacı Ömer Ağa
Gitti

Akser ile yaya köyün arası
Yüreğimde vardır zehir yaresi
Hacı Ahmet ağa dininde
bulası
Gitti

Yaya köyde bayır bayır dolanır
Dikmen önlerinde boynu bükülür
Akserliye kara haber duyulur.
Gitti

Sabah namazında boynum boğdular
Eve getirdiler yasım kurdular
Karaosmanoğlu ferah verdiler
Gitti

Hasan ağam bağırdaktan (9) gülmedi
Güldü amma muradına irmedi
Oğlan sünnet edub kız gelin etmedi
Gitti

Varın giden Fatma kadın ağlasın
. (10)

Havuzun önünde bahçen olmasın
Suyu salıverin gülüm solmasın
Kıymetli zibani eller almasın
Gitti

Küfeylan (1?) at tablında (12)
bağlandı kal
Akserlinin eli keynunda kaldı
İçeri kaldı (13)
Gitti

Ben bir Akser'inin beyi idim
Dudu kuşu gibi şeker yer idim
Karaosmanoğluna bubam (14) der idim
Gitti

Getirin ibriği abdest alayım
Şehid namazını yolda kılayım
Hele ağalar ben suçum bileyim
Gitti

- (8) - Karaosmanoğlu Hacı Ömer ağa.
(9) - Kundak
(10) - Aslında böyle
(11) - Küheylan
(12) - Tavla
(13) - Aslında böyle
(14) - Babam

Manisa Tarihi Üzerinde Etüd :

PIYALE BEY VE VAKIFLARI

II

Yazan: İbrahim GÖKÇEN

İstanbul'a gitmek için can atıyordu. O sırada beyazadın vezirlerinden bazıları şehzade Selimin orduda ertan sevgisinden ve ileride başlarına gelmesi melhuz olan tehlikelerden korkarak şehzade korkuda mektuplar gönderdiler. Onu İstanbul'a çağırıldılar. Korkut, Piyalebey ile birlikte yola çıktı. Mihalice geldi. Gemiye binerek gizlice Kumkapıya çıktı. Fakat İstanbul'da umduğunu bulamadı. Geri döndü. Saltanat Yavuz'a nasip olmuştu. Artık şehzade Korkut ve nedimi Piyale beyin mukadderatı taayyün etmişti. Korkut Selime, uyumak için mektup yazdı. İsede, günün birinde Yavuz Selim avbahanesine Bursadan ayrıldı. Anırsızın Manisa önünde görüldü. Korkut gafil ve tedbirsizdi. Manisadaki saray muhasara edildi. Piyale bey, şehzadeyi gizli ve arka kapıdan kaçırmağa muvaffak oldu. Bunlar dağlar aşarak Teke iline vardılar. Yeni hükümdar hertarafa şiddetli emirler göndererek yakalanmalarını istedi. Korkudun bu kaçıışı muvakkat bir maceradan başka bir şeye yaramadı. Teke ilinde kıyafetlerini tebdil ettiler. Bir mağrada yirmi gün kaldılar. Sancak merkezine yakın bir yerde gizlendiler. Maksatları bir gemiye binerek Mısır'a kaçmaktı. Piyale safdil bir Türkmen'e sırma eğerli atını vermişti. Bu adam macerapereslere yiyecek tedariki için şehre varup gelmeğe başladı. Fakat atının kıyafeti şüpheli celbederek yakalandı. Teke valisi Kasım bey, Korkutla Piyaleyi saklı oldukları mağrada buldu. Hükümdarın emri üzerine Bursaya gönderdi. Bursada Korkudu bekliyen feci akibet gelip çattı. Hükümdarın emriyle boğularak öldürüldü. Piyale de efendisinin türbedarlığına tayin edildi. Hayatının geri kalanını efendisi için ağlamakla geçirdi (1)

Piyale beyin, Korkudun öldürülmesinden sonra ne kadar yaşadığına dair okuduğumuz tarihlerde malumat yoktur. Fakat bu zatın Manisa sicillerine göre hicri 950 yılında berhayat olduğunu öğrenmekteyiz. Buna dair vesika yazımızın sonunda okunacaktır. Elde ettiğimiz vesikalara göre Piyale bey, şehzade Korkutla Manisa ve Antalyada

bulduğu sıralarda bir çok mal ve mülk edinmişti. Kendisi iyi kalpli ve hayırsever bir zattı. Vakfiyesine göre babasının adı Sinan beydir. Saraya mensup şahısların alın teri dökmeden büyük servetler elde edineceklerini kabul etmek lazımdır. Sultanlar, hükümdarlar yakın kimselerine, onların hizmetleri karşılığı bir takım emlak ve arazi ve rirlerdi. Eski kayıtlarda buna (Temlik) deniyor. Piyale beyde hizmeti bakımından şehzade Korkudun ve dolayısıyla sarayın en yakın adamı idi. Ahınteri dökmeden, kafa yormadan bir takım emlake sahip olmuştur. Fakat Netayicül - vukuat sahibi Mustafa paşanın dediği gibi, mademki cemi ve idhar vaki olmuştur, bu mal ve mülklerin hususi eller tarafından ifna edilmesi yerine, bunlardan bir kısmının hiç olmazsa aile vakfi yoluyla, cemi-yetin, insanların faydasına yarar bir şekilde kullanılmasını kâr saymak lazımdır.

Piyale beyin manisadaki eserlerinden bahsetmiştik. Onlara dair vesikalarda burada bahs mevzuu etmek, sözü uzatmak olacaktır. Bu sebeple kısaca temas edeceğiz.

PIYALE BEYİN MANISADAKİ ESERLERİ:

a) Piyale beyin Manisa çarşısında boyacılar içinde, fevkani bir mesçidi vardır. Bu mesçidin boğmalı zade İsmail efendinin tadilen yaptığı (ihya ettiği) bugünkü taşçılar mesçidinden başka ve ayrı olduğunu tesbit etmekteyiz. Eski çarşının haffaflar bölümünde bulunan Piyale bey mesçidi bir yangında yavarak ortadan kalkmıştır. (2)

(Devam edecek)

1 - Sadettin ve muhbət - üt tevarihden naklen Hammer ve tercümesi cilt 4 Sahife 106-107 Kamusülalâm cilt 2 sahife 1571 Tacüt-tevarih cilt 2 sahife 231

2 - Sicil defteri : 120/49 ve 161/146

Soma Linyit Havzası ve İşletme

Yazan
Şavastepe Köy-Enstitüsü Coğ. Öy.
Kâzım ÖZSEZ

Kapalı ve havasız vasatlarda, ayrışma ve başkalaşmaya uğruyan, fazla miktarda bilkisel maddelerin birikmesinden usule gelen (1) kömür, memleketimizin yegâne hararet ve enerji kaynağıdır.; Taş kömürünün diğer enerji kaynakları yanındaki önemi bugün dünya yüzünde elân bas mevkidedir. 1938 de dünya enerji istihsalinin %65 ini kömür ve linyit, %24 ünü petrol, %9 unu idrolik elektrik teşkil etmektedir. (2)

Dünyaca bu önemli durumu ve Türkiye nin maden kömürü ve linyit siyaseti karşısında Batı anadolunun hararet ve enerji kaynağının membağı şirin Somayı tanımak ve onun linyit işletmesini yakından tetkik etmek çok faydalıdır.

Soma linyit madeni sarp ve derin kıvrak vadisinin nihayetinde 750 rakımlı tepeler civarında işletmeye açılmıştır. Bütün batı Anadoluyu besleyen bu servet Türkiye'nin ilk işletmeye başladığı linyit yatağıdır.

1910 Senesinde Almanlar tarafınan yer yer linyit işletmeleri için etütlere başlanmış ve birinci cihan harbi sırasında Soma Madeni Almanlar tarafından işletilmiştir. 11-12-1937 tarih ve 3241 sayılı kanunla Linyit işletmeleri Etibank'a bırakılmış ve Etibank Değirmisaz - Tavşanlı Soma işletmelerini birleştirerek 1939'da Garp linyitleri işletmesi teşekkül etmiştir.

Soma Linyit ocakları :

Soma kasabası civarında mumya tepe ile elmali sırtları ve kıvrak dere vadisi arısında bulunan linyit tabakaları vasatı 10, ve yer yer 20 metre kalınlığında damarlar halin-

dedir. Bu tabakalar 0,10, 0,15 m. ile 1 m. kalınlığında kum tabakaları ile ayrılmıştır. Rezervi, Mumya tepenin 1 milyon ton, Elmali sırtlarının 22 milyon ton olarak ve umum rezervinde 35-50 milyon ton tahmin edilmektedir.

Başlıca hususiyeti kalite itibarile temiz oluşu ve aynı zamanda külünün eriyip curuk teşkil etmemesi, içindeki gazların süratle intişar ettikten sonra geri kalan "Kokunun" zaman zaman yanmakta devam ederek sobalarda kullanmaya elverişli oluşudur.

3 ncü jeolelik devrin Neojen katının Miosen teşekkülüne ait olan Soma Linyitleri ortalama %60 Karbon, %23 kül, %16 Rutubet ve %1 kükürt ihtiva etmektedir.

Havza; Batı, Orta, Doğu olarak üç kısma ayrılmıştır. Batı kısmı henüz dokunulmamış ve şimdilik meçhul servetler yaşamaktadır.

Linyit tabakaları umumi olarak kuzey-güney istikametinde uzanan bir seklinal (tekne) vaziyetindedir. Altta kil, üstte marn tabakaları arasında teşekkül etmiş olan linyit katları yer yer derin inşikak ve faylarla kesilmiş olduğundan işletme hayli zordur. Kömür tabakaları kuzey ve güney uçlarında aflöre olmuş vaziyette orta kısımda ise kalın rusubatla örtülmüş bulunmaktadır. Senklinalın orta kısmında kömür 555 m. de kesilir. Kuzey doğuda işletilen ocaklarda ise 715 m. de kömüre varılmış bulunmaktadır.

Bu gün Somanın yıllık linyit istihsalı 185.000 tondur. Halbuki 1911 de Bütün Türkiye'nin yıllık istihsalatı 40.554 ton idi.

Ocaklar :

Halen işletilmekte olan 715 rakımlı ocak mahallinde 20 m. kalınlığında bir kömür damarı mevcuttur. Ocak yüksek mühendisi Bay Fethi Çorluhan'ın rehberliğinde bu ocağı gezmiye hazırlıyoruz. önümüze getirilen lâstik çizmeler, kavçuk şapkalar ve iş elbiselerini görünce bu gezmenin ciddiliğinin daha çok artmış olduğu görülüyor. Elimizde alevli asetilen lambaları var. Madende metan gazı bulunmadığından çıplak alevli lâmbaların mahzuru yokmuş. Ocak kapisında, ocaklarda nasıl hareket edileceğini öğrendikten sonra 2 m. sathı olan ve taşla örülmüş kapıdan içeri giriyoruz. Önümüzde uzun ve sonu görünmeyen karanlık bir koridor var. Tozlu ve rutubelli bir hava bizi karşılıyor. El lâmbalarımızın parlamış ışığı içinde etrafımızı görebiliyoruz.

Koridor, 2 m. kadar genişlikte ve yer yer 15-20 m. kadar yüksekliktedir. Çöküntülere mani olmak için duvarlar ve tavan kalın kalaslarla bağlanmıştır. Tam ortada kömürün ocaktan nakli için kullanılan dekavil hattı var. Bu hattın yanı başında da sızıntı sularını dışarıya sevk eden iptidai küçük bir hendek.

Madenlerde çok önemli su meselesi ve onun tehlikeli hücumları burada mevcut değil. Bu bakımdan küçük bir hendeki sızıntı sularını toplamağa kâfi geliyor.

İlerliyoruz. Koridor ikiye ayrılıyor ve tahta kapılı bir bölüme giriyor. Burada serin bir hava ceryanı var.

Madeni havalandırmak çok mühim bir meseledir. Bilhassa metan ve sair zehirli gazların bulunduğu madenlerde havayı daima değiştirmek için büyük tesislere ihtiyaç vardır. Soma işletmesinin 15 atmosfer taşıyıklı hava veren tesisleri ve tulumbaları var.

Yalnız ocakların içindeki havayı istenilen yere sevk eden bölmeler tahta kapılardan ibaret, bundanda bütün madenin aynı zamanda havalandırılmasına imkân olmadığını görüyoruz.

Girdiğimiz koridor kömürün taban denilen alt kısmından açılmıştır. Tavan kısmından açılan diğer bir koridorla birleştiği yerden (ki bu yere krup denir) kömür toplamağa başlar.

Kömürün koparılması ve yaşınması doğrudan doğruya insan gücüne dayanmaktadır. Kömür kazma ile koparılır. Tabakaların kalın olması ameleye fazla güçlük vermez.

Kömür toplanırken kazılan ve genişliyen sahanın çökmemesi için domuz damı tabiri edilen kavas yığınlarıyla tavan tutturulur. Kömür bittikten sonra bu galeri terk edilir.

Alt galerilerde umumiyetle İngiliz bağı tabiri edilen bir dayanak yapılmaktadır. Çift desteklidir. Yüksekliği 1 m. yi geçmez. Başımızdaki kavçuk şapkaların burada çok faydası dokundu. Alışık olmıyanlar her adımda başlarını kalaslara vurabiliyorlar.

Burada çalışan bir amele 8 saatte 1200 kg kömür çıkarabiliyor. Bu miktar çok azdır. Kuvvetli iltiva ve insikaklara maruz kalmış olan muntaka kömür tabakalarının biteriliğini bozduğu için makine kullanmak imkânı mevcut değildir. Amelenin verimini azaltanda budur. Ayrıca kömür tabakaları 6 m. kalınlığında kalker tabakaları ile ayrılmış bulunmaktadır.

Kömürde usule gelen yangınlar ve kesilen damarın devamına ulaşmak için açmak zorunda kalınan marn galerilerde gayri muntazam istihsalin amilidir.

Koparılan ve toplanan kömür dekavil vagonlarıyla elek (LEVVAL) mahalline sevk edilir. Bu serkin bir kısmı küçük bir lokomotif

Uz kısmide işer gücile yapılır Ayrıca elek-
trik tertibatile işleyen hatlar vasıtalare insan
gücünün kâfi gelmiyeciği yokuş ve inişlerde kö-
mür taşınır. Elek mahalline gelen kömür üst-
ten dökülür. 6 m2. kadar yüzü olan ve daima
çalkalanan bu elekte büyüklüğüne göre kısımla-
rı ayrılır. 0-15 m.m. kutrunda olanlara tozlu
15-30 m.m. kutrunda kömür, ve daha büyük
olanlara parça denir,

Kısımlara ayrılan kömür hava hattı ile
eins'eins istasyona sevk edilir.

Madenin hava hattı 22 saatte 600 ton ta-
şıma kabiliyetindedir. Üzerindeki bir vagon
400 kg. kömür taşır ve istasyona bir saatte
gider ve gelir.

Amele Durumu :

1941-42 Senesi devletçe kabul edilen mü-
kellefiyet usulü sayesinde maden ocaklarının
amele meselesi halledilmiş oldu. Bu arada a-
melenin içtimai durumuda ele alınmıştır. Soma
işletmesi buna çok güzel bir misal olabilir.

Madende çalışan amele 2 kısma ayrılır.

1 - Dahili işçi

2 - Harici işçi

Dahili işçi ocakların içinde çalışan galeri
ayan, Kömür çıkaran usta ameledir. buda kaz-
macı ve amele olarak 2 ye ayrılmıştır.

8 Saatlik mesaiye göre ve 14 araba üze-
rinden 250 kuruş yömüye alırlar. Daha faz-
lası için 20-30 kuruş araba başına fark ve-
rilir.

Harici işçi 175 kuruşa çalışır.

Bütün işçilerin yemek giyim ve istirahatla-
rı müesseseye aittir. İsteyenlere yemek yerine
aylık yemek tutarı olan erzaki veya 12.50 kr.
olan bedeli verir.

Muntazam işçi evleri, hastahanesi ve işçi

çocukları için 5 sınıflı bir okulu ve 300 kişi
alabilen sineması vardır.

Burada mahkûmlarda çalıştırılmaktadır. Bu
mesailerine rağmen yüzde 50 oranında cezaları
azalmakta ve ayrıca yermiyeleri biriktirmektedir.

Bugün yıllık vasatı istihsali 200 bin tona
yoklaşmış bulunan bu kara elmas yatakları,
yeniden düzenleneceğini sevinçle öğrendüğümüz
yeni tesislerle yılda yarım milyon ton istihsa-
li sağlayabilecek duruma girecek aynı zaman-
da Batı anadoluda hareket ve enerji kayna-
ğının rakipsiz can damarı olacaktır.

KAZIM ÖZSEZ

HEDİYE

Yüce tanrı dünyaya gelen her bir faniye
Kansın, avunsun diye sunuyor bir hediye
Yaşamak, hayat denen bu sihirli armağan,
Hep güldürmez insanı, ağlatır zaman zaman
Dikkatle, itinayla saklanan bu armağan
Yıpranır, solar, eskir: gelip geçtikçe zaman
Bu hediye insana olur en büyük emel,
Fakat bir gün gelir de onu veren yüce el
Hırçın bir çocuk gibi: «Ver hediyemi» diye
Bir saniye içinde onu alır geriye

Melâhat GÖKMEN

Manisa ve Tütüncülüğümüz

VI

EKSPER: Necati Kunt

Tütün dizileri iskaralarda kururken bir
nevi fermentasyon devresi geçirirler Yap-
raklarda su, su buharı halinde intişar eder-
ken yaprak içersindedir bir takım kimyevi
taammüller meydana gelir. Ve yakrak ye-
şil renkten açık, sarımsı gibi bir renge
geçer. İşte bu kimyevi taammülün normal
bir şekilde cereyan ettiği sırada yağmur ya-
ğarsa taammül sekteye uğrar. Çiftçi tütün-
lerini yağmurun tesirinden korumak için
dizileri ya hasır veya kilim vesaire ile ör-
tülür muhafazalı yerlere nakil eder. Yağ-
mur birden kesilmez, yerler müsait olmadı-
ğı için muhafaza altına alınan diziler üst
üste istif edilir. Ve bu hal uzun zaman
devam ederse istif şeklinde biri biri üzerine
konulan diziler evvelâ kızılır, bu kabil di-
zilerde bilhassa (Çiftçi alacağı) tabir olunan
hastalığın zuhur ettiği ve hatta bazan pek
az kuruyan yaprakların çürüdüğü görül-
mektir. Bundan mütevellit zara ve ziyan
tütünün miktarına göre değişir.

Iskarada terbiye devresinde bu g i b i
müştakâta maruz kalmamak için iskarala-
rın üstüne iki tarafı portatif çadır şeklin-
de ve iskaralarını bir başından o bir başına
kadar uzanarak üzere çadır veya beyaz ke-
ten bezlemeden yapılmış ve açılır kapanır
şekilde örtülmesi gayatı tavsiyedir.

SERGI VEYA KURUTMA MAHALLİ

Sergi mahalli ya iskaraların ortasında
veyahut iskaralara yakın bir yerde yapılır.
Bunun için, toprak evvelâ güzelce temizle-
nir. Hatta bazan da kum veya çakıl döşe-
nir.

Iskaralar üzerinde kuruma devresini
bitiren diziler, kargıların birliktedir sergiye
alınır. Burada günde bir ilâ iki ve sırası-
na göre gün aşırı olarak diziler alt ve üst
edilir, Ve kuruyan diziler buradan istife
alınır.

Tütünün kuruma alâmeti, orta damar-
daki suyun tamamen çekilmesidir. Su y u
çekilen bir tütünün orta damarı iki parmak
arasına alınıp ve sıkılığında hafif bir ses
çıkarak kırılırsa, yaprağın kuruduğu an-
laşılır.

Sergi veya kurutma mahalli, tütünlerin
iyi veya fena bir tarzda kurumasına tesir
eden belli başlı bir amildir. bunun için;

Sergi veya kurutma mahalli olarak in-
tilah edilecek yerlerin şimal rüzgarlarından
muhafazalı sabah ve akşam güneşlerinden
azami surette istifadeyi temin edecek bir
yerde olması şarttır.

Dikkat edilecek olunursa, bir tütün
yaprağı kururken evvelâ ucundan renk al-
mağa başlar. Ve yavaş yavaş uçtan sapa
doğru devam etmeğe başlar.

Tütünlerin kuruma esnasında bir takım
kimyevi taammüllere maruz kaldığı ve bu
sayede yeşil renkten açık ve açık sarı
bir renge geçtiği iskaralar bahsında arz
o unmuştu.

Yapılan tetkikata nazaran, bir tütün
yaprağı müsait şerait altında bünyesindeki

suyu, ne kadar zamanda harice def ederse o kadar güzel bir renk aldığı ve yine bu suyu, ne kadar çabuk gâip ederse o kadar fazla yeşil ve cansız manzara arzettiği görülmüştür.

Binaenak yâ, madem ki tütün yaprağı bünyesindeki suyu uzun bir devrede harice def ettiği zaman güzel renk alıyor, o halde kurutma yerinin yapraklardaki suyu birdenbire kaçıramıyacak bir mahalde olması lâzımdır.

Tütünlerin kurumasında, güneşin ziyası da başlı başına bir amildir. Bir kurutma mahalli. sabah ve akşam güneşinden ne kadar fazla istifade ederse, o kadar güzel ve tatlı bir renk alır. İşte, kurutma yerinin sabah ve akşam güneşinden azami sürette istifade edebilecek bir yerde olmasının sebebi de budur.

KURUYAN TÜTÜNLERİN MUHAFAZASI

İSTİF ;

Kurduğu anlaşılan tütünlerin kalıp yapma zamanına kadar muhafaza edildikleri şekle (İstif) tabir olunur.

Kuruyan tütün dizilerinin sergiden istif alınması için havaların çigli olmasına dikkat edilir. Tütün muhitteki rutubetten en fazla istifade eden veya müteessir olan bir nebat olduğu için, sabaha karşı düşen çiglerden kendisini ahr yumuşar ve istif yerine kadar nakil edilirken fazla kırık vermez. Bu suretle sergi yerinden kaldırılan tütünler ekseriyetle üstü kapalı yerlerde muhafaza edilir.

Mümares ve meleke sahibi işçiler, istif göze alabilecek bir şekilde yaparlar. Fakat mentika ekicilerimizin mühim bir kısmı bu işe râvık olduğu ehemmiyeti de ver

mayorek tütün dizilerini, gelışı güzel yığarlar. İstiflerin yapılmasında esas şudur: Ekici, lüzum hissederse toprağa bir hasır yayar. Bunun üzerine de dizilerin uçları dışarı ve sapları içeriye gelmek üzere biri biri üzerine istif eder.

Manisa mintakasında istifler kargılı ve kargısız olmak üzere iki kısımdır. Manafî şekilleri arasında bir fark yoktur. Burada yapılan istiflerde görülen yegâne mahzûr: Tütünleri hasır üzerine veya herhangi bir şekilde istif etmek doğru değildir. Tütün eazibi rutubet olduğu için gelışı güzel yığıldığı zaman, topraktaki rutubetten müteessir olur. Bunun önüne geçmek için :

İstif yapılacak yerlerde evvelâ; istiflerin genişliği ve uzunluğu hesap edilmeli, yerlere 30 40 Sm. uzunluğunda kazıklar çakılmalı, bunların ara yerleri sıkı bir surette tel ile ömeli ve bu surette meydana gelecek bir nevi iskaramın üzerinde tütün dizilerini istif etmeli.

Ege mintakasında yapılan tesbitlerin bir kısmı tütünlerin istiflerde bulunduğu sıralara tesadüf ettiğinden, istif işinin bir intizam tahtında yapılması ve bu suretle ahcılar üzerinde iyi intibaların bitirilmesi ekiciler lehine kayıt edilecek en iyi bir nottur.

III

MANİSA MINTAKASINDA TÜTÜNLERİN KALIP YAPMA İŞİ

İstif alınan tütünlerin kalıp yapma işi havaların gidişatına bağlıdır. Manisa mintakasında yüzde doksan itibarile yağmur yağmadan dekleme ameliyesine başlanırlar. Bu hususta ekici haklıdır.

(Devam edecektir)

Manisa Halkevi yayınları

KİTAPIN ADI	YAZANIN ADI	SATIŞ FİYATI	
		Lira	Kr.
1 — <i>Güneşi yakanların selâmı</i>	N. İLHAN BERK	Mevcudu kalmamıştır.	
2 — <i>Zehirli gaz ve korunma tedbirleri</i>	SEVKET KIRBAŞ	«	«
3 — <i>Manisa coğrafyası</i>	CENAP REFİK ORKON	«	«
4 — <i>Halk zehirli gazlara karşı kendini ve başkalarını nasıl koruyabilir.</i>	HALİT GİRAY NEFİ VURAL İBRAHİM GÖKÇEN		75
5 — <i>Manisa Tarihi</i>	M. ÇAĞATAY ULUÇAY	Mevcudu kalmamıştır.	
6 — <i>Saruhan oğulları ve eserlerine dair vesikalar</i>	»	2	00
7 — <i>Mimar Sinan'ın eserlerinden Mu'adiye Camii</i>	KAMİL SU		75
8 — <i>Manisadaki Sarâyı Âmile ve Şehzadeler Türbesi</i>	M. ÇAĞATAY ULUÇAY	1	00
9 — <i>17 nci asırda Manisada Ziraat, Ticaret ve esnaf teşkilâtı</i>	»	Mevcudu kalmamıştır.	
10 — Yunus Emre'nin Mezarı	»	«	«
11 — 17 ci Yüzyılda Saruhanda eşkiyalık ve Halk hareketleri	»	2	50
12 — Turist gözü ile Manisa.	»	1	00
13 — <i>Manisada 16 ve 17 nci yüz yılda Deri Sanatları tarihi üzerinde bir araştırma</i>	İBRAHİM GÖKÇEN	1	00
14 — <i>Manisa arkeoloji müzesi kılavuzu</i>	VAHİT ARMAĞAN		75
15 — 16 — 17 nci asırlarda Saruhan Zaviye ve Yatırları	İBRAHİM GÖKÇEN	1	00
16 — Saruhanda Yürük ve Türkmenler	»	1	00
17 — Saruhan oğulları ve eserlerine dair vesikalar. II.	M. ÇAĞATAY ULUÇAY	1	50
18 — Manisa tarihinde vakıflar ve hayırlar.	İBRAHİM GÖKÇEN	2	50

YILLIĞI (240) KURUŞTUR.

Yazılar Halkevi "GEDİZ" Dergisi yazı işleri Direktörlüğüne gönderilmelidir. Basılmıyan yazılar geri verilmez. "GEDİZ" in sahifeleri her münevvere açıktır.

TÜRK TARİH KURUMU

Kurum Adı: TÜRK TARİH KURUMU
Sicil No: 255.7.2/24/801977
DERGİLER GEDİZ MANİSA HALKEVİ DERGİSİ 90-102 (1946-1947)
Markası: .MARKASIZ Bulunduğu Yer: Konusu: TÜRKÇE

